

Черкащина – край козацький

Черкаси – 2012

Управління культури
Черкаської облдержадміністрації
Комунальний заклад «Обласна універсальна
наукова бібліотека імені Тараса Шевченка»
Черкаської обласної ради

Черкащина – край козацький

(Методичні рекомендації до 520-ї річниці
українського козацтва)

Черкаси – 2012

«Черкащина – край козацький: методичні рекомендації до 520-ї річниці українського козацтва / КЗ «ОУНБ імені Тараса Шевченка» : укладач Р.П. Круценко. – Черкаси, 2012. – 24 с.

Підготувала
Редактор
Відповідальний за випуск
Комп'ютерний набір

Р.П. Круценко
Г.С.Круглякова
К.С.Бугаєнко
Н.І. Кикоть

Козацтву належить особливе місце в історії нашої держави та в історичній пам'яті української нації. Саме козацтво було тією силою, яка активно впливала на історію України XVII – XVIII ст., розвивала і боронила національну ідею, сприяла захисту політичних, економічних, культурних досягнень українського народу, його духовному розвитку.

Населення Черкащини, Середнього Подніпров'я відіграло особливу роль у час його виникнення та розвитку. З кінця XV ст. Черкаси стають основним місцем зосередження козацтва.

Особливої слави черкаські козаки набули в період, коли старостою Черкаським і Канівським був Остафій Дашкевич (1514 – 1535 рр.), який очолив ряд вдалих походів черкасців проти турок і татар.

Найвідомішим представником козацької верхівки був Богдан Хмельницький. Саме він у 1648 році очолив визвольну війну українського народу, війну справедливу, метою якої було здобуття незалежності.

За Зборівською угодою в серпні 1649 року козаки України отримали автономію, а Чигирин фактично визнано столицею козацької держави.

За гетьманування Б. Хмельницького в Чигирині знаходився гетьманський уряд, з Чигирина видано 300 універсалів, деякі з них за підписом «дан з стольного града Чигирина» були відомі і далеко за межами України.

Розроблена Б. Хмельницьким державна політика на зміцнення суверенітету і незалежності України була продовжена його наступниками, гетьманами Іваном Виговським і Петром Дорошенком.

1775 р. Катерина II видала маніфест про ліквідацію Запорозького козацтва.

Хоч Запорізька січ і перестала існувати, вона залишила незгладимий слід у пам'яті народу.

Відродження козацтва України сягає 1980-х років.

Національно-патріотичні рухи активізували свою діяльність, почали створюватися громадські організації відповідного напрямку. На Черкащині їх діє біля п'ятнадцяти. Законодавчі акти

ввели козацтво у правове поле України. У серпні 2011 року при кабінеті Міністрів України створено Координаційну раду з питань розвитку козацтва, яку очолює Міністр оборони.

Про козаків і козацтво написано багато праць – художніх і наукових, про них згадували середньовічні хроніки і літописи, вони оспівані в народних думах і піснях. Однак, пізнання цього явища є невичерпним, як невичерпною є наша історія – складна і неоднозначна.

У підготовці до відзначення 520-ї річниці українського козацтва велика роль належить бібліотекам, які, використовуючи традиційні та інноваційні форми і методи роботи, мають популяризувати серед населення видання, що розкривають роль козацтва, допомагають пізнати і культивувати його традиції.

Радимо надавати перевагу емоційним заходам, що спонукають користувачів до безпосередньої в них участі. Серед спектру заходів – презентації нових надходжень, зокрема рідкісних видань, вечори-портрети видатних діячів, вечори історичної пам'яті, цікавої історії, обговорень історичних книг, вікторин, історико-інформаційні години, історико-віртуальні подорожі, інтернет-мандрівки, інтернет-турне, озвучені виставки однієї книги, виставки однієї картини, конкурси, козацькі забави, брей-ринги тощо.

На допомогу бібліотекам уже були надіслані методичні рекомендації з організації масових заходів, підготовлених ОУНБ імені Тараса Шевченка, як: «Невмируща козацька слава Черкащини» (до 510-річчя українського козацтва), «Згадаймо праведних гетьманів...», «Життя Богдана Хмельницького в легендах і дійсності», які є актуальними і на сьогодні.

У даних методичних рекомендаціях пропонуємо розробки окремих заходів, а також літературу, яка доповнює попередні матеріали та відкриває простір бібліотекарєві для творчого пошуку.

Бажано, щоб тема кожного заходу конкретно розкривала частку історії козащини, була пов'язана з Черкащиною. Для прикладу: історико-інформаційні години «Про козацькі часи на Україні», «Богдан Хмельницький: проблеми державності України»; вечори-портрети, історичні портрети «Сини української землі», «Володарі гетьманської булави», «Постаті славні, трагічні, супе-

речливі»; виставки-вікторини «Про козацький край – запитай у книги», мандрівки «Подорож місцями козацької слави», «Козацькими стежками Черкащини»; конкурси «Як казали козаки», «Хай з козачка виросте козак» тощо.

Важливою і неодмінною складовою при проведенні будь-якого заходу козацької тематики стане книжкова виставка, наповнення її буде залежати від наявності у фонді матеріалів.

«Тої слави козацької повік не забудем...»

*Минуть віки, й думки, Богдане,
Твої зберуться в дійсне тіло,
І Україна знов повстане,
І між народи ступить сміло!*

*І сповним ми твої завіти,
Твої пісні ми доспіваєм,
В державі вільній вільні діти
Тебе, Великого, згадаєм!*

Розділами виставки можуть бути:

- Біля витоків козацької слави
- Там родилась, гарцювала козацька воля
- Була колись Гетьманщина...
- Хоч пропало Запорожжя – не пропала слава
- Постаті славні, трагічні, суперечливі
- Слава козацька не вмере не загине
- Національна символіка: минуле і сучасне
- Черкащина – край козацький

Література до виставки надана в списку.

Активними формами, що пробуджують у користувачів допитливість, небайдужість до власної історії, можуть стати конкурси, вікторини.

Пропонуємо ряд запитань, що можуть бути використані для проведення вікторини на тему: **«Згадаймо праведних гетьманів».**

1. Гетьман війська Запорозького. Борець за незалежність українського народу. Засновник першої в історії Української держави - Гетьманщини та її керманіч. Хто це? (Богдан Хмельницький).

2. Один з найближчих соратників гетьмана Б. Хмельницького, активний учасник національно-визвольної війни українського народу XVII ст., державний військовий та політичний діяч, дипломат, став гетьманом за часів, так званої, великої Руїни. Останнє піднесення Чигирин припадає на його гетьманування. Про кого йдеться? (Петро Дорошенко).

3. Український політичний діяч, меценат, останній гетьман України. У мріях бачив Батурин європейським містом з власним університетом, де б навчалась талановита українська молодь. Хто це? (Кирило Розумовський).

4. Український політичний та військовий діяч, один з організаторів запорозького козацтва, перший козацький гетьман. Згідно з легендою його засудили до жахливої страти – почепили за ребро на залізний гак. Після смерті вороги вийняли його мужнє серце і з'їли, сподіваючись одержати хоча б часточку того героїзму і безстрашності, які за життя були притаманні цій людині. (Дмитро (Байда) Вишневецький).

5. Хто з гетьманів, очоливши військо Запорізьке, провів ґрунтовну реформу козацтва, повернув Києву значення культурного центру, релігійного осередку України, здобув славу талановитого флотоводця? (Петро Сагайдачний).

6. Діяння славетного гетьмана-мецената після кількох століть замовчувань знову записані до шкільних і вишівських підручників історії, численних наукових досліджень. Різнобічно обдарований. Крім політика і дипломата він був ще й поетом, перу якого належать: «Дума», «Пісня про чайку». Хто він? (Іван Мазепа-Колединський).

7. Гетьман України у вигнанні. Політичний діяч, дипломат. Автор першої Української Конституції. Хто це? (Пилип Орлик).

8. Останній кошовий отаман Запорозької Січі, військовий і політичний діяч, дипломат, син козацької вдови, потрапив на

Запоріжжя у віці 8 років. Про кого йдеться? (Петро Калнишевський).

9. Хто з гетьманів був керівником морських походів запорожців проти османської імперії? (Самійло Кішка).

10. Військовий і політичний діяч. Перший організатор козаччини. Черкаський і Канівський староста (1514 – 1535 рр.). Хто це? (Остафій Дашкевич).

З нових видань, які надійшли до бібліотек області, можна провести презентацію книги

Шевчук, В. Просвічений володар: Іван Мазепа як будівничий Козацької держави і як літературний герой / Валерій Шевчук. – К. : Либідь, 2011. – 464 с.

В історичній розвідці Шевчука перед читачем з'являється не просто легендарний гетьман Іван Мазепа, а далеко не пізаний, утім найцікавіший, максимально наближений до реального, образ великого гетьмана.

З'ясовується його роль у розбудові Козацької держави як державотворця і володаря ренесансного типу. Мазепа постає, як меценат, будівничий церков і монастирів, натхненник і творець Високого бароко в українській культурі. Виписано також процес творення літературного образу Мазепи – героя української та європейської літератури.

Презентуючи дане видання, яке включає одинадцять розділів, радимо звернути особливу увагу на восьмий розділ: Мазепа як меценат: будівничий, розширювач національної системи освіти, науки та книгодрукування в гетьманщині. Дев'ятий розділ «Іван Мазепа – поет і герой панегіричної та пасквільної традицій» та одинадцятий розділ «Образ Мазепи в поезії та прозі».

Іван Мазепа єдиний з українських історичних діячів став героєм коли не світової, то європейської літератури. Особливо його любили романтики, яких приваблював як його патріотичний чин щодо визволення рідного народу з іноземного ярма, так і його героїчно-любовна небуденність. При цьому чимало творів спиралось не на реальні підстави, а на легенду та перекази про гетьмана, не раз цілком антиісторичні.

Такий Іван Мазепа оспівувався в поезії, поемах, описувався в оповіданнях, повістях, романах, що породило й ряд малярських полотен на цю тему, а ще більше спопуляризувало романтичний ореол гетьмана.

Почав це оспівування Д. Байрон в поемі «Мазепа», продовжив Віктор Гюго також в поемі «Мазепа», О. Пушкін «Мазепа». Образ Івана Мазепи використали у своїх творах Петро Голота в історичному романі «Іван Мазепа», Олександр Чуровський «Запорозькі наїзди», Микола Сементовський в романі «Мазепа, гетьман Малоросії», Тарас Шевченко в творах: «Сон», «Іржавець», «Чернець», «Великий льох», Степан Руданський «Мазепа, гетьман український», Данило Мордовець «Цар і Гетьман», Михайло Старицький «Молодість Мазепи», «Руїна», Богдан Лепкий «Мотря», «Не вбивай», «Батурын», «Полтава» та інші.

Ці та інші твори зі списку можна використати при організації книжкової виставки **«Мазепа. Людина. Політик. Легенда»**.

Під час проведення презентації в залі звучать козацькі пісні та пісні на слова Т.Г. Шевченка.

До підготовки презентації доречно залучити викладачів історії, письменників, користувачів, які цікавляться питаннями історії.

Радимо звернути увагу на книгу нашого земляка з Чорнобаївщини Володимира Рутківського, яка в 2012 році отримала національну премію України імені Тараса Шевченка – «Джури...» («Джури козака Швайки», «Джури – характерники», «Джури і підводний човен») – це історико-пригодницька трилогія про добу козацтва, своєрідний підсумок ідейних і художніх шукань В. Рутківського в царині історичної тематики.

Це справді чудові «хлоп'ячі» книжки, у яких багато суто чоловічого: у вчинках, у долях, у характерах героїв і сюжетах. А ще це – захоплива історико-пригодницька оповідь, на чиїх сторінках знайшлося місце вовкулакам і волхвам, бродникам і характерникам, дітям телепатам і мудрим дідам, першому коханню та справжній чоловічій дружбі.

При обговоренні трилогії можна звернути увагу на питання:

- Пилип Швайка – людина легенда;

- Герої трилогії (Грицько, Санько та Демко) – які риси їх поєднують з Атосом, Арамисом і Партосом?
- Тема дружби зі звіром в трилогії;
- Тишкевич – Швайка: пряме художнє заперечення;
- Історичні постаті трилогії.

При підготовці до 520-ї річниці українського козацтва можна використати сценарій історичного уроку, підготовлений працівниками бібліотеки ім. Лесі Українки Черкаської ЦМБ

«Сторінки козацької слави»

1-й ведучий .Було колись в Україні – ревіли гармати:

Було колись – запорожці вміли панувати.

Панували, добували і славу, і волю.

Забула вже Європа ту силу молоду,

Що біля Конотопа розбила вщент орду.

Забули тугодуми, як воля січова

Творила віщі думи, збирала в кров слова.

А ми сьогодні заспіваймо і всім нагадаймо,

Що слава козацька — жива!

2-й ведучий. Гей, козаки-козаченки,

Славно вміли жити,

Від заклятих вороженьків

Землю боронити.

Скрізь гриміла ваша слава,

Що живе й донині.

Стала слава козацька

Славою Вкраїни.

Нині-вільна й незалежна

Україна-ненька

Її ревно захищають

Нові козаченьки

1-й ведучий. Україна! Країна смутку і печалі, краси і радості; різних звичаїв і обрядів, гучної української пісні, швидкого танцю, звичної красивої природи, а головне — добрих, щирих, гостинних людей.

2-й ведучий. Все частіше ми звертаємося до наших витоків: історії нашої країни, козацької вольниці, рідної мови. Звертаємося до минулого, щоб зрозуміти сучасне.

1-й ведучий. Корені нашої духовності — у минулому, коли була «ненька-мати — Запорозька славна Січ». Вона — праматір української державності і реальна військово-політична сила України, яка упродовж століть протидіяла спробам турецьких султанів, кримських ханів та польської шляхти поставити український народ на коліна.

2-й ведучий. Запорізька Січ! Козацтво... Найлегендарніше минуле українського народу, його святиня. Синонім свободи, людської і національної гідності, талановитості.

1-й ведучий. Шановні добродії! Славні нащадки козаків, дозвольте привітати вас з одним із найбільших народних свят, яке ми сьогодні відзначаємо — святом Пресвятої Покрови, святої покровительки всього роду козацького.

2-й ведучий. Це свято є не тільки народно-релігійне, а й національне. Указом Президента України — 14 жовтня оголошено Днем українського козацтва !

1-й ведучий. Козацтво України вважало Пресвяту Богородицю своєю покровителькою і заступницею. Тому на Запоріжжі була заснована церква Святої Покрови. І куди б не заносила доля козаків, завжди був з ними образ Пресвятої Покрови. Ця ікона супроводжувала і оберігала їх у далекій дорозі.

2-й ведучий. Існує переказ ,що після зруйнування Запорізької Січі, 1775 року, козаки, що пішли за Дунай здаватись на милість турецького султана,взяли із собою і образ Покрови. Так вже склалося, що українці нині живуть по всьому світу. Розігнала їх гірка доля: революція, репресії, голод, війна... Але Пресвята Покрова і в далеких світах оберігає своїх синів та доньок.

1-й ведучий. Січ. Козаччина. Легендарне минуле нашого народу. Це про неї Гоголь писав: «Так ось вона, Січ! Ось те гніздо, звідки вилітають усі ті горді й дужі, як леви. Ось звідки розливається воля й козацтво на всю Україну». Споконвіку Україна пишалася своїми козаками, які її любили, як неньку, величали і захищали в усі часи, коли загрожувала небезпека.

Саме слово «Січ», означало столицю всього запорізького козацтва, центр діяльності і управління всіма військовими справами. Поряд з цим терміном вживалося й слово «Кіш» під яким розуміли центральний орган управління, що відав адміністративними , військовими, фінансовими, судовими та іншими справами. На чолі Коша стояв кошовий отаман, який обирався козацькою радою на 1 рік, але й міг бути переобраним на новий строк. В 16-17 столітті кошовий отаман називався гетьманом. Під час походів він мав необмежену владу, але основні питання вирішувалися на народних зборах-радах.

2-й ведучий. В історичній літературі існує чимало версій походження слова «козак». Один із польських дослідників виводив це найменування від легендарного ватажка,що в давні часи успішно боровся з татарами. Звали його буцімто Козак. Інший, теж польський учений, пояснював походження цього слова від «коза». Були версії ,згідно з якими козаки — не українці, а нащадки відомих у часи Київської Русі войовничих племен хазарів. Турецькою мовою слово «козак» означає волоцюга, забіяка, розбійник. Очевидно, саме звідти воно й прийшло в Україну. Певно, не самі придумали собі наймення захисники нашого краю, а одержали його від ворога. І воно тут прижилося, зовсім утративши негативний відтінок. Бо козак в Україні став синонімом лицарської доблесті й благородства.

1-й ведучий. Козаки поділялися на 3 роди військ: піхоту, кінноту і артилерію. Піхота виконувала три функції: частина складала гарнізон, частина займала пости, частина або вела війни у воєнний час (або займалася рибальством та мисливством в мирний час. Жоден кінний загін не вступав у похід без артилерії. В Січі було постійно 50 гармат. Однак головною рушійною силою січовиків було кінне військо. Кінь був необхідний для стрімкого походу і для блискавичної атаки на ворога.

Ручною вогнестрільною зброєю були рушніці, шаблі, кремневі пістолети. Зброя була прикрашена золотом і сріблом. Для рукопашного бою також використовували списи.

2-й ведучий. Кожен християнин чоловічої статі, незалежно від свого соціального стану, міг приєднатися до козацького братст-

ва. Міг він і при бажанні покинути його. Але щоб козака прийняли на Січ, він повинен був: знати українську мову, мати православну віру, володіти зброєю, бути неодруженим, дотримуватись традицій товариства та клятви вірності йому. Сімейні козаки могли мати своє господарство та сім'ю і проживати за межами Січі.

1-й ведучий. До козацької символіки 16-17 століття належали клейноди й атрибути української державності: прапор, бунчук, булава, печатка, духовні труби, мідні котли, гармати. Вони відображали військовий й адміністративний уклад козацтва.

2-й ведучий. На початку 17 століття існували три категорії козаків: заможні реєстрові козаки, які пішли на службу до уряду, запорожці, що жили за межами Речі Посполитої і величезна кількість козацтва, що мешкала у прикордонних містах, вела козацький спосіб життя, але не мала офіційно визначеного статусу.

1-й ведучий. Спочатку козаки ставили собі за мету відвести напади татар, сприяючи у такий спосіб освоєнню окраїн. На ворогів козаки кидалися відразу. В бою були дуже рухливі і завжди обходили ворожий табір з боків. Вони билися завзято, забуваючи про своє життя. В полон козаки не здавалися. У 16-17 століттях мало хто доживав до старості- всі гинули в боях або походах. Здебільшого похилі козаки ховалися десь в печерах, викопували криниці і жили там до смерті.

2-й ведучий. У великій шані в козаків перебувало побратимство. Кожен козак віддавав своє життя за волю родичів і побратимів. На знак побратимства вони мінялися хрестами з тіла, дарували один одному коней, зброю. В боях билися поруч й рятували один одного або захищали своїм тілом. Побратимство надавало великої сили. Воно було однією з таємничих причин їх непереможності.

Повернувшись з походу, козаки ділили здобич. Потім починали гуляти. У пияцтві та гулянні вони старалися перевершити один одного. Але вживати спиртне під час військових походів було заборонено. За пияцтво, як і за зраду, передбачалася смертна кара. У жодній армії світу не було таких вимог.

1-й ведучий. Виганяючи ворога з рідного краю, козаки брали чимало хлопців із собою на Січ і віддавали в науку до куренів. Коли хлопчиківі виповнювалося 14 років, той козак, що при-

віз його, брав свого вихованця, щоб той чистив зброю, порався біля коня, всіляко допомагав у походах.

2-й ведучий. Особливо на Січі цінилася освіта. В школі навчалася біля 80-ти школярів, серед яких були дорослі і діти. Вони вчилися читанню, співам і письму. Мали особливий, але схожий на все військо громадський устрій. Обирали двох отаманів-одного для дорослих, другого для дітей. Головним вчителем був уставник, який, крім прямих обов'язків, дбав про здоров'я хлопчиків, сповідав і причащав хворих. Навчальними предметами були грамота, молитви, закон Божий і письмо.

1-й ведучий. Як за зовнішнім виглядом, так і за внутрішніми якостями козаки були характерними представниками свого народу і часу. Як пишуть сучасники, вони були здебільшого середнього зросту, плечисті, статні, дужі. Від літнього сонця та степової спеки – смагляві, з довгими вусами, з розкішним оселедцем або чуприною, в гостроверхій шапці на голові, завжди з люлькою в зубах.

Яскравою рисою вдачі запорозьких козаків була їх добродієність, безкорисливість, щирість, вірність у дружбі, яка вельми високо цінувалась на Запоріжжі. Крім того, яскравими рисами вдачі запорізьких козаків були висока любов до власної свободи, вони віддавали перевагу лютій смерті перед ганебним рабством, глибока повага до старих і заслужених воїнів, простота, поміркованість і винахідливість у скрутні, у домашньому побуті або у різних безвихідних випадках та при фізичній недугі.

1-й ведучий. У перші десятки літ свого існування козаки гуртувалися здебільшого біля замків Острозького, Вишневецького і з ними виходили битися проти ворогів. Людей, що йшли в козаки, дедалі більшало. Одна з перших історичних дат — 1550 рік, коли козаки осіли першим кошем на Дніпрі і обрали єдиного кошового. Так виникла Січ — козацька республіка від легендарного Байди до останніх трагічних днів царського поруйнування, була невгасною надією всього українського народу, вогнищем, де гартувався дух і воля українців.

*Є майдан посеред Січі,
де збирають раду,
Там від ранку до вечора*

вирус громада.

Один собі своє править,

другий суперечить,

Третій штурхає у груди,

інший б'є у плечі.

Сивий козак в сідло скочив,

піднявся над ними :

як будемо єдині -

будем незборимі!

У розбраті, брати мої,

будем босі й голі,

Тільки в єдності, братове,

наша краща доля!

2-й ведучий. Дмитро Вишневецький був першим, хто вирішив покласти край турецькому і татарському пануванню в південних степах України. Зібравши під своїм керівництвом чимале військо, він організував сміливі походи в Крим, громив турецькі фортеці на Чорному морі. Але гетьмана зрадили й відправили до турецького султана. За народними переказами султан придумав для гетьмана мученицьку смерть – його зачепили гаком за ребро і чекали, що він благатиме, аби його зняли. Та ні благання, ні стогін не злетіли з його вуст. Смерть Вишневецького була великою втратою для козацтва. І не випадково історики називають його духовним батьком Січі.

1-й ведучий. Козацькі славнозвісні чайки не боялися ні бурі, ні оснащених важкими гарматами турецьких галер, до яких вони сміливо підходили впритул і брали на абордаж. Слово «чайка» походить від тюркського «чаїк-чаїк», що значить човен, дубок. Вони були, як правило, понад 12 метрів завдовжки й 3-5 метрів завширшки. На кожному сідало кілька десятків веслярів, і, розсікаючи воду, чайка летіла, мов на крилах. У чайці вміщалося до 60 осіб з усім військовим спорядженням. До якого входило навіть кілька легких гармат, що називалися фальконетами. При попутному вітрі на чайці напиналося вітрило.

Збереглися свідчення самовидців про загадкове козацьке судно, яке було, мабуть, одним із перших варіантів підводного

човна. Воно мало два днища, між якими клався баласт для занурення у воду. А в висунуту над поверхнею моря трубу — прообраз майбутнього перископа — стерновий вів спостереження, пильнував, чи не з'явиться турецька галера. Рухався човен за допомогою весел, умонтованих у його борти так уміло, що в нього не протікала вода. При наближенні до ворога баласт викидався, човен несподівано зринав на поверхню, і знову козаки з'явилися ніби з самісінького дна моря.

2-й ведучий. У козацьких переказах він записаний під іменем Петра Калниша. В історію ж увійшов як Петро Калнишевський, останній кошовий отаман Запорозької Січі. Відомо, що з молодих років пов'язав він свою долю з козацтвом. 1761 року його, людину вже похилого віку, було обрано кошовим отаманом. Кошовий очолював козацьке військо у війні Росії з турками й татарами. Його було нагороджено золотою медаллю з портретом імператриці.

Відомо також, що кошовий мав заслужену репутацію будівничого. З його ідеї і на його кошти з'явилися прекрасні церкви в Лохвиці, в Ромнах, а також у Межигірському монастирі.

Для історії зберігся лист генерал-губернатора князя Потьомкіна до кошового. Потьомкін запевняв, що завжди при царському дворі буде відстоювати інтереси Січі і всієї України. Та не минуло й року, як Січ було зруйновано, а Петра Калнишевського разом із військовим писарем Гробою та військовим суддею Головатим арештовано. Калнишевського було завезено аж на Біле море, на Соловецькі острови. Там кошового замурували в казематі, залишивши тільки маленьку щілину, в яку йому подавали їжу. Помер останній кошовий на Соловках у стодванадцятирічному віці.

Перед смертю йому дозволили їхати в Україну. Але гордий козак відповів, що, оскільки в Україні вже немає Січі Запорізької, то і йому більше немає місця в Україні.

1-й ведучий. У народній творчості оспівані легендарна козацька слава, відвага і благородство, ненависть до ворогів, гнобителів. Образи Мамає, Голоти, Байди створені народною уявою, як уособлення непокори гнобителям, самовідданої боротьби проти них, віками живуть у піснях, народних переказах ра-

зом з образами таких прославлених козацьких керівників, як Северин Наливайко, Богдан Хмельницький, Іван Мазепа, Іван Богун, Іван Сірко, Максим Кривоніс, Семен Палій, Максим Залізник, Петро Сагайдачний і багато інших.

2-й ведучий. Сучасне козацтво стоїть на засадах відродження козацьких традицій, збереження і відновлення пам'яток української історії. З другої половини 80-х років в багатьох областях України почали утворюватися громадські товариства нащадків українських козаків. З кожним днем зростає інтерес багатьох людей до нашої історії. Знання свого родоводу, історичних та культурних надбань предків необхідні не лише для піднесення національної гідності, а й для використання кращих традицій у сучасному житті.

Виступ історика.

1-й ведучий. А зараз ми хочемо поспілкуватися з вами, шановні друзі. Проведемо невеличку вікторину «Як ви знаєте історію козацтва?» . Прошу того, хто знає відповідь, підняти руку, хто правильно відповість – отримає приз.

1. Де знаходилася козацька Січ? (**За Дніпровими порогами**, у причорноморських степах, на Дунаї чи на Кримському півострові).

2. Хто був першим козацьким гетьманом? (Хмельницький, **Байда-Вишневецький**, Мазепа чи Сагайдачний).

3. Як називали приміщення, де жили козаки? (Мазанка, намет, **курінь** чи землянка).

4. Як називалися козацькі судна? (Галери, пироги, фрегати, **чайки** чи струги).

5. Хто був останнім гетьманом Січі Запорізької? (Дорошенко, Довбуш, Сірко чи **Калнишевський**).

6. Кого, згідно з традицією, не пускали на Запоріжжя? (Бідних, селян, **жінок** чи іноземців).

7. Кого козаки називали джурою? (командира, вартового, **ад'ютанта** чи коня).

8. Хто остаточно зруйнував Січ? (Петро I, **Катерина II**, Єлизавета Петрівна чи польські магнати).

Хто правильно відповів, отримує призи.

2-й ведучий. До вашої уваги пропонуємо книжкову виставку «Україна козацька»,. А тепер ми кажем всім: «Бажаємо вам щастя ,здоров'я і козацької бадьорості та довголіття! Ми завжди раді бачити Вас в стінах нашої бібліотеки!»

Показ документального фільму про козацтво(2-3 хв.)

В ході заходу задіяна мультимедійна система, виступ проходив на фоні слайд-шоу по історії козацтва.

Для підготовки і проведення вечорів, свят вам стануть у нагоді сценарії:

Бондаренко, Л. Де козак – там і слава, і воля... : інтелект.-розваж. гра : [сценарій] / Лариса Бондаренко // Шк. світ. – 2007. - № 40. – Жовт. – С. 13-14.

Бугай, Л. Петро Кайдашевич Сагайдачний – славний лицар козацтва : [сценарій заходу] / Л. Бугай // Все для вчителя. – 2005. - № 5/6. – С. 47-48.

Вірста, С. Тому роду не буде переводу, в котрому браття милують згоду : [сценарій заходу про укр. гетьманів] / Світлана Вірста, Галина Єрко, Лариса Констанкевич // Дивослово. – 2010. - № 8. – С. 28-33.

Войтюк, В.Д. Образ Івана Мазепи в європейській літературі : [засід. літ. студії] / В.Д. Войтюк // Шк. б-ка. – 2005. - № 10. – С. 64-75.

Демчук, М.П. Духовні вартості українців. Козацтво як втілення національного етичного ідеалу : [сценарій бесіди з елементами лекції; презентація альбому «Из украинской старины»] / М.П. Демчук // Позакл. час. – 2006. - № 1/2. – С. 77-80.

Дяченко, Н.П. Козацька педагогіка : [сценарій за кн. Д. Яворницького «Історія Запорізьких козаків»] / Н.П. Дяченко // Всесвітня л-ра та культура в навч. закладах України. – 2008. - № 1. – С. 36-37.

Закревський, М. Козацькому роду – нема переводу : [сценарій темат. гри – Брейн-рингу] / М. Закревський // Укр. культура. – 2005. - № 1/2. – С. 34-36.

Козацькі забави : [сценарій] // Позак. час. – 2010. - № 9. – С. 128-129.

Козуб, Д. Козацька слава : [сценарій свята] / Д. Козуб // Шк. світ. – 2006. - № 1. – С. 84-85.

Ми пісень гучних співаєм про козацьку славу : [сценарій конкурсу про козацтво] // Позакл. час. – 2008. - № 9. – С. 141-142.

Нумо, хлопці козаки : [сценарій гри-подорожі на Запорізьку Січ] // Все для вчителя. – 2006. - № 7/8. – С. 84-85.

Паук, Т.П. У своїй хаті – своя правда: Українське козацтво : [сценарій вечора] / Т.П. Паук // Шк. б-ка. – 2006. - № 5. – С. 93-96.

Сорочинська, Н. Козацька слава в серцях у нас : [сценарій конкурсу] / Н. Сорочинська // Позакл. час. – 2006. - № 21/22. – С. 45-48.

Телегіна, Ю.Б. Ану, який з тебе козак? : [питання вікторини] / Ю.Б. Телегіна // Шк. б-ка. – 2008. - № 11. – С. 96-97.

Тимошенко, О.П. Через віки і відстані : [козаченькам у скарбничку] : [сценарій масового заходу про Семена Палія, Івана Підкову, Северина Наливайка, Данила Нечая, Миколу Швачку, Михайла Старицького] / О.П. Тимошенко // Шк. б-ка. – 2008. - № 3. – С. 21-27.

Філіпченко, В.І. Козацькими дорогами з козацькими стравами : [сценарій заходу про козацькі страви] / В.І. Філіпченко // Позакл. час. – 2008. - № 9. – С. 3-10.

Шаркова, Г. Козацькому роду нема переводу / Г. Шаркова // Позакл. час. – 2010. - № 9. – С. 122-124.

Шаповал, Ю.О. Доти буде Україна, поки будуть козаки : [сценарій масового заходу] / Ю.О. Шаповал // Позакл. час. – 2008. - № 9. – С. 41-47.

Список літератури

Антонович, В.Б. Коротка історія козаччини / В.Б. Антонович. – К. : Україна, 2004. – 304 с. : іл.

Апанович, О. Козацька енциклопедія для юнацтва : кн. ст. про іст. буття укр. козацтва / Олена Апанович ; [наук. ред. Ю. Мицик; упоряд. О. Яремійчук]. – К. : Веселка, 2009. – 719 с. : іл.

Бачинська, О.А. Козацтво в «післякозацьку» добу української історії (кінець XVIII – XIX ст.) : наук.-попул. вид. / О.А. Бачинська. – К. : Вища шк., 2011. – 287 с. : іл. вкл.

Голобуцький, В.О. Запорізька Січ в останні часи свого існування (1734-1775 рр.) : передмова В.С. Мороза / В.О. Голобуцький. – Д. : Січ, 2004. – 421 с.

Журавльов, Д.В. Мазепа. Людина. Політик. Легенда / Денис Журавльов ; [гол. ред. Н.Е. Фоміна]. – Х. : Фоліо, 2007. – 382 с. – (історич. дос'є).

Коваленко, С.С. Останній чин великого Гетьмана : [іст. нарис] / Сергій Коваленко. – К. : Стікс, 2010. – 360 с. іл. – (Події та звершення; кн. 1).

Мицик, Ю.А. Іван Мазепа / Юрій Мицик. – К. : [Вид. Н. Бrehуненко], 2007. – 70 с. : ілюстр. – (Великі українці).

Палій, А. Козацька спадщина: документальні нариси / Анатолій Палій, Микола Гордієнко. – Д. : Дніпрокнига, 2008. – 287 с.

Палій, А.Г. Хортиця – колыска козацтва / А.Г. Палій. – К. : СТОВ «XXI ст.: діалог культури», 2008. – 204 с. : іл.

Педченко, Б.П. Нащадок апостола Іуди : іст. нарис / Борис Педченко. – Черкаси : Брама-Україна, 2009. – 55 с.

Переяславська Рада очима істориків, мовою документів / упоряд. О.І. Гуржій, В.Т. Чухліб. – К. : Україна, 2003. – 432 с.

Ракшанов, В.Б. Життєпис Івана Мазепи / В.Б. Ракшанов. - Черкаси : Відлуння-Плюс, 2008. – 183 с. : іл.

Реснт, О.П. Усі Гетьмани України: легенди, міфи, біогр. / О.П. Реснт, І.А. Коляда ; [голов. ред. Н.Е. Фоміна]. - [Б.М.] : - Фоліо, 2007. – 415 с. – історичне дос'є.

Сушинський, Б.І. Козацькі вожді України: історія України в образах її вождів та полководців XV – XIX ст.: іст. есе у 2 т. Т. 1. – 2-е вид., доп. – О. : ЯВФ, 2006. – 590 с.

Халєбський, П. Україна – земля козаків: подорожній щоденник / Павло Халєбський ; упоряд. М. Рябий. – К. : Ярославів Вал, 2009. – 293 с.

Чухліб, Т.В. Гетьмани Правобережної України в історії Центр. Сх. Європи (1663-1713) / Т.В. Чухліб. – К. : КМА, 2004. – 286 с.

Шамрай, М.Г. Українська козацька держава : навч. посіб. / М.Г. Шамрай // ЧНУ – Черкаси – 2005. – 306 с.

Шевчук, В. Просвічений володар: Іван Мазепа як будівничий козацької держави і як літературний герой / Валерій Шевчук. – К. : Либідь, 2011. – 464 с.

* * *

Багнюк, А. За царським велінням, «Січ, як «зловредное скопище», скасувати»: [230 р. тому російська імператриця Катерина II наказала зруйнувати Запорізьку Січ] / А. Багнюк // Україна молода. – 2005. – 7 черв. – С. 8.

Гримчак, Ю. Служили Богові і Україні : [феномен Запорізької Січі] / Ю. Гримчак // Уряд. кур'єр. – 2005. – 14 жовт. – С. 13.

До 300-річчя Олешківської Січі : [статті] // Краєзнавство. – 2011. – № 2. – С. 223-247. – Авт. : Тарас Чухліб, Олександр Гуржій, Ганна Швидько та ін..

Каляндрук, Т. Бойовий вишкіл українського козацтва / Тарас Каляндрук // Чумацький шлях. – 2008. - № 4. – С. 16-19.

Кулиняк, Д. Виникнення козацтва / Данило Кулиняк // Наука і сусп. – 2009. - № 1/2 – С. 36-38.

Лащенко, С. Такі вони різні – нащадки характерників : [Запорізька Січ] / Сергій Лащенко // Україна козацька. – 2011. – Лип. (№ 13/14). – С. 20-21.

Мицик, Ю. Облога Збаржа (1649 р.): відоме й невідоме : [одна з найбільших битв в історії України 17 ст., яка мала велику роль для укр. народу проти гніту Речі Посполитої] / Ю.А. Мицик // Укр.-іст. журнал. – 2008. - № 5. – С. 15-38.

Рижков, Ю. «Союз козаків і татар виявився могутньою силою»: до річниці битви на Жовтих Водах [1648 р.] / Вадим Рижков // День. – 2008. – 17 трав. – С. 7.

Савчук, Ю. Клейдони війська запорізького : [символи державності, політичної зрілості, нескореності та волелюбності] / Юрій Савчук // Нар. мистецтво. – 2009. - № 3/4. – С. 59-64.

Сіренко, Л.В. Історичний розвиток запорізького козацтва після розгрому Запорізької Січі в 1775 р. військами Катерини II / Л.В. Сіренко // Все для вчителя. – 2010. – Лют. (№ 4/5). – С. 116-125.

Чухліб, Т.В. Козацтво Правобережної України в міжнародних відносинах під час Північної війни 1700-1721 рр. / Т.В. Чухліб // Укр.-іст. журнал. – 2011. - № 1. – С. 4-33.

Ястребов, О. Козацька Україна Богдана Хмельницького: до 360-річчя Зборівського миру / Олег Ястребов // День. – 2009. – 14 серп. – С. 8.

Козацтво Черкащини

Березовський, О.М. Лисянський козацький полк : [1648-1649 рр.] / О.М. Березовський // Черкащина в контексті історії України. - Черкаси, 2004. – С. 120-125.

Брехуненко, В. Богдан Хмельницький / В. Брехуненко. – К. : [Вид. Н. Брехуненко], 2007. – 70 с. : іл., схеми. – (Великі Українці).

Горобець, В.М. Павло Полуботок / Віктор Горобець. – К. : [Вид. Н. Брехуненко], 2009. – 63 с. : іл. – (Гетьмани).

Горошко, С.І. Богдан Хмельницький: дискус, питання, проблем. судження : монографія / Степан Горошко. – Жашків : Вид. С.І. Горошко, 2008. – 214 с. : фотогр.

Грибовський, В. Петро Калнишевський / Владислав Грибовський. – К. : [Вид. Наталія Брехуненко], 2007. – 70 с. : іл. – (Кошові отамани).

Гуржій, О.І. Гетьман Петро Конашевич-Сагайдачний / О.І. Гуржій, В.В. Корнієнко. – К. : Україна, 2004. – 190 с.

Лазуренко, В.М. На перехресті епох: Богдан Хмельницький та його доба / В.М. Лазуренко, Ю.М. Лазуренко. – Черкаси : Ваш дім, 2005. – 86 с. – (Джерела вічності).

Лазуренко, В.М. Тут кожен камінь пам'ятає гетьмана : Суботів – заміська резиденція гетьмана України Богдана Хмельницького / Валентин Лазуренко. – Черкаси : Ваш дім, 2006. – 18 с. : фотогр.

Липа, К. Військо Богдана Хмельницького / Катерина Липа, Олекса Руденко. – К. : Наш час, 2011. – 63 с.

Макогон, А.І. Степові орли, або колиска українського козацтва : [худож. іст. зб. нарисів з історії Черкас. краю] / А.І. Макогон.

гон, Г.В. Волошина ; [голов. ред. М. Крамар]. – Сміла : Тясмин, 2007. – 159 с. : іл.

Мельниченко, В.М. Моя Черкащина (історія рідного краю від найдавніших часів до сучасності) : навчально-метод. посібн. для вчител. та виклад. навч. закладів усіх типів / В.М. Мельниченко. – Черкаси : Вертикаль, 2006. – 232 с.

Мельниченко, В.М. Під владою Литви і Польщі : [XIV – поч. XVII ст.] / В.М. Мельниченко // Моя Черкащина. – Черкаси, 2006.

Мицик, Ю.Д. Корсунський полк / Ю.А. Мицик // Енцикл. історії України. – К., 2008. – Т. 5. – С. 191-192.

Обухов, В.В. Полковник Богун / Владимир Васильевич Обухов. – К. : [б.в.], 2006. – 136 с.

Огієнко, І. (Митрополит Іларіон) Богдан Хмельницький / І. Огієнко ; упоряд. авт. передмови і коментарів М.С. Тимошик. – К. : Наша культура і наука, 2004. – 448 с. : іл.

Панашенко, В.В. Канівський полк : [XVII ст.] / В.В. Панашенко // Енцикл. історії України. – К., 2007. – Т. 4. – С. 81-82.

Петросюк, О. Козацький Трахтемирів [як осередок реєстр. козацтва на Серед. Придніпров'ї] / О. Петросюк // Шевченків край. – К., 2005. – С. 69-73.

Пономаренко, М. Черкащина за часів Богдана Хмельницького / М. Пономаренко // Шевченків край. – К., 2005. – С. 54-56.

Попованова, О.О. Видатні чигиринські полковники середини XVII ст. та їх роль в історії України / О.О. Попованова // Черкащина в контексті історії України. – Черкаси, 2004. – С. 362-371.

Степанков, В.С. Корсунська битва 1648 / В.С. Степанков // Енцикл. історії України. – К., 2008. – Т. 5. – С. 189-190.

Смолій, В.А. Богдан Хмельницький / В.А. Смолій, В.С. Степанков. – К. : Альтернативи. – 2003. – 398 с. – (Особливість і доба).

Чабан, А.Ю. Чигиринський двір в часи гетьманування Івана Виговського / А.Ю. Чабан // Історія Середньої Наддніпрянщини : (з найдавніших часів до кінця XVII ст.). – Черкаси, 2011. – С. 475-480.

Чос, В. Городищина козацька / Володимир Чос. – Черкаси : [Вид. Ю. Чабаненко], 2011. – 134 с. : іл.

Щербак, В.О. Корсунська рада 1632 / В.О. Щербак // Енцикл. історії України. – К., 2008. – Т. 5. – С. 190-191.

* * *

Бились із нечуваною відвагою: історія кривавої січі козаків під Охматовим [Жашк. р-н] // День, 2010. – 29-30 жовт. (№ 197/198). – С. 10.

Борщ, М. Козацькі полки з Черкащини в одній із найважливіших битв часів Хмельниччини під Берестечком виявили незабутній героїзм : [1651 р.] / М. Борщ // Нова Доба. – 2005. – 12 лип. – С. 15.

Бравада, О. Союз із Москвою був зірваний у Чигирині : [Укр. козац. держава у 1649 р.] / Олександр Бравада // Прес-Центр. – 2010. – 6 жовт. – С. 29.

Бравада, О. Триумф й поразки Золотоніської козацької сотні : [1625-1701] / Олександр Бравада // Прес-Центр. – 2010. – 19 трав. – С. 27.

Зінченко, Н. Наш могутній козацький дух : [святкування 360-річчя укр. козац. держави у м. Чигирині] / Наталія Зінченко // Культура і життя. – 2009. – 23-31 жовт. (№ 42). – С. 7-14. : іл.

Котов, А. Охматівську битву виграла татарська армія, їм на поталу дісталася Брацлавщина й Уманщина : [1655 р.] / Анатолій Котов // Черкас. край. – 2010. – 29 жовт. – С. 7.

Мицик, Ю. Стеблівська трагедія 1664 року у висвітленні віршованої хроніки : [Корсунь-Шевченків. р-н] / Юрій Мицик // Корсун. часопис. – 2007. - № 18. – С. 13-16.

Нікітін, М. Черкащина і в часи Богдана Хмельницького була опозиційною : [соц.-політ. становище на Черкащині після Переяслав. ради (1654 р.)] / М. Нікітін // Черкас. край. – 2005. – 21 січ. – С. 9.

520 років українському козацтву, яке зародилось на Черкащині (1492) // Календар пам'ятних дат Черкащини на 2012 рік. – Черкаси, 2011. – С. 22-26.

Смілянський, А. Козацькі лицарі невидимого фронту : [про спецслужби Б. Хмельницького] / А. Смілянський // Молодь Черкащини. – 2011. – 16 лют. – С. 15.

Стригун, Н. Черкащина – край козацької слави : [наук. конфер., присвячена річниці утворення Укр. козац. держави, м. Корсунь-Шевченків.] / Надія Стригун // Освіта. – 2009. – 19-26 серп. (№ 37/38). – С. 3.

Тараненко, Л. Козацькі полки часів Хмельниччини на Черкащині : інфографіка / Людмила Тараненко // Прес-Центр. – 2009. – 14 жовт. – С. 4.

Тарасенко, І. Корсунська битва 1648 року у висвітленні хроніки С. Твардовського / Інна Тарасенко // Корсун. часопис. – 2007. - № 17. – С. 14-15.

...Тая слава повік не поляже!... : [360-річчя створення укр. козац. держави зі столицею в м. Чигирині] / Вісн. Городищини. – 2009. – 3 лип. – С. 3.

Черевко, О. «Тої слави козацької повік не забудем...» : [360-річчя з часу утворення Укр. козац. держави і визнання Чигирини її столицею] / Олександр Черевко, Лідія Титаренко // Голос України. – 2009. – 17 жовт. – С. 10-11. : фотогр.

Видавець: КЗ «ОУНБ імені Тараса Шевченка»
18000 м. Черкаси, вул. Байди-Вишневецького, 8
Електронна адреса : ounb@library.ck.ua
Науково-методичний відділ : metod@library.ck.ua